

Uwagi o przyszłości europejskiej demokracji

Publikacja pokonferencyjna

Wstęp

Wiele niepokojących zjawisk zagraża dziś przyszłości Unii Europejskiej: rosnący populizm czy rozczarowanie obywateli/ek polityką. Tymczasem, trwałych rozwiązań najlepiej szukać przy wsparciu silnego i zintegrowanego europejskiego społeczeństwa obywatelskiego.

Mając powyższe na uwadze, we współpracy z Urzędem Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec, Das Progressive Zentrum zainauguowało projekt o nazwie "DIALOGUE ON EUROPE – Rebuilding trust and redefining Europe in tough times": dwuletni ponadnarodowy dialog intelektualistów/ek i działaczy/ek z całej Europy. W ramach projektu odbyło się 7 spotkań Town Hall Meetings, kolejno w: Atenach, Lizbonie, Rzymie, Marsylii, Madrycie, Warszawie i Londynie.

Zainspirowani tymi doświadczeniami, Das Progressive Zentrum wspólnie z polskim partnerem, Ośrodkiem Myśli Społecznej im. Ferdinanda Lassalle'a, zorganizowali drugie polsko-niemieckie spotkanie #EuropeanTownHall Meeting, które odbyło się 12 lutego 2018 w Warszawie. Tematyką wydarzenia były kondycja naszych demokracji: sposób na populizm oraz demokratyczne innowacje. Przedstawiciele/ki nauki, mediów i społeczeństwa obywatelskiego z Niemiec i Polski wzięli udział w tematycznych warsztatach, dyskutując o nich. W tej publikacji zapoznacie się Państwo z głównymi wnioskami, podsumowanymi przez Laurę-Kristinę Krause, Macieja Gdulę, Paula Masona i specjalnego gościa, poślą Manuela Sarrazina.

Innowacje dla demokracji: Jaka odpowiedź na kryzys demokracji?

Laura-Kristine Krause
Kierowniczka Programu „Przyszłość
Demokracji“, Das Progressive Zentrum

Zachodnie demokracje wydają się być w fazie kryzysu. Systemy demokratyczne są znacznie mniej stabilne niż się wydawały jeszcze kilka lat temu. W odniesieniu do wyzwań, przed jakimi stoją demokracje – takich jak populizm, podziały społeczne czy spadek zaufania do instytucji – wiele osób poszukuje odpowiedzi na pytanie, jak uczynić demokracje bardziej odpornymi na zmiany i w jak badać możliwe kroki na drodze do nowej formy demokracji?

W krajach europejskich wielu ludzi podjęło się poszukiwania odpowiedzi na te pytania i rozpoczęło pracę nad innowacjami dla demokracji. To takie innowacyjne puzzle, które mają potencjał uczynienia demokracji bardziej odpornej, responsywnej oraz skutecznej w poprawianiu warunków życia ludzi.

Demokratyczne innowacje mogą być zarówno bardziej systemową, jak i stopniowaną perspektywą na przyszły rozwój demokracji. Istnieje ogromna liczba pomysłów i narzędzi mogących zaktualizować istniejące systemy polityczne, poczynając od spotkań obywatelskich po cyfrowe narzędzia umożliwiające uczestnictwo w debatach czy polityczną partycypację. Jednocześnie, demokratyczna innowacja to także refleksja nad tym, dlaczego demokracja jest potrzebna, czemu służy i jak jej struktury mogą się odbudowywać w granicach jednego ekosystemu.

By zarysować w sposób bardziej systemowy, a jednocześnie stopniowalną przyszłe perspektywy dla demokracji, demokratyczne innowacje można przedstawić w formie trzech filarów:

1. Modeli mentalnych: jakie jest nasze nastawienie do demokracji? Np. Jaką rolę odgrywają koncepty, takie jak: „zaufanie”, „reprezentatywność”, „elity” dla naszego rozumienia demokracji?
2. Struktur: Jak można zorganizować demokracje i ich instytucje w zdigitalizowanym i zglobalizowanym świecie (innowacja strukturalna)?

3. Procesów: Jak możemy analizować i dopasowywać proces demokratyczny? Np. Jak demokracje mogą na nowo włączyć i zaangażować obywateli, którzy są pozostają w oderwaniu od systemu demokratycznego? Jak proces polityczny może stać się bardziej przejrzysty?

Wszystkie trzy filary mogą być aplikowane w ramach różnych aspektów systemów demokratycznych, takich jak: rządy, parlamenty, społeczeństwo obywatelskie czy partie polityczne, jak i mogą wspomóc ustrukturyzowanie koncepcji i debat o demokratycznych innowacjach. Myślenie o demokratycznych innowacjach w tych kategoriach może także pomóc w wypracowaniu innowacyjnych elementów oraz ich analizie w szerszym kontekście. Democracy Lab w Das Progressive Zentrum służy właśnie łączeniu innowatorów w dziedzinie demokracji z całą Europą i otwiera przestrzeń do współpracy i dzielenia się pomysłami dla ludzi zajmujących się podobnymi wyzwaniami.

Neoautorytaryzm jako wyzwanie polityczne

Dr Hab. Maciej Gdula
Adiunkt, Instytut Socjologii
Uniwersytetu Warszawskiego

W debacie publicznej w Polsce wciąż powracającym pytaniem jest kwestia sukcesu Kaczyńskiego i jego partii. Mówi się na przykład, że Polacy pokazali swą prawdziwą twarz, która ma nacjonalistyczne rysy. Lewica zwraca uwagę na ekonomiczny niedostatek, który napędził poparcie dla PiS. Część komentatorów zwraca uwagę, że Polacy dali się kupić za obietnicę świadczenia 500 złotych na każde dziecko.

Gdy planowaliśmy badania nad poparciem dla PiS w małym mieście wszystkie te wyjaśnienia wydawały nam się niedostateczne. Jak to się bowiem dzieje, że w ostatnich 10 latach Polacy wielokrotnie wybierali centro-prawicową Platformę Obywatelską a nie prawicowo-nacjonalistyczny PiS? Dlaczego głosowanie na partię Kaczyńskiego nastąpiło po dekadzie dynamicznego wzrostu gospodarczego,

wzroście płac realnych o 50% i spadku bezrobocia? Czy rzeczywiście demokracja w Polsce jest tak słaba, że można sprzedać ją za 500 złotych?

Badania, które wraz z zespołem przeprowadziłem w Miastku (nazwa fikcyjna) na Mazowszu w centralnej Polsce potwierdziły te intuicje. Odkryliśmy świat wyborców PiS-u różniący się znacznie od medialnych wyobrażeń o nim.

Trudno powiedzieć, że zwolennicy Kaczyńskiego to przegrani ekonomicznego wyścigu. W wywiadach biograficznych, które były pierwszą częścią badania zarówno przedstawiciele klasy ludowej jak i średniej mówili o swoim życiu w kategoriach udanego projektu. U robotników pojawiały się treści świadczące o trudnościach materialnych, ale odnosiły się do sytuacji sprzed kilkunastu lat gdy Polska przeżywała kryzys lub do lat 90., gdy następowała deindustrializacja. Dziś robotnicy mówią o swoim życiu w kategoriach radzenia sobie i osiągnięcia założonych celów. W narracjach klasy średniej mamy do czynienia nawet z czymś więcej to znaczy z opowieściami o sukcesie. Na kilkanaście wywiadów biograficznych przeprowadzonych ze zwolennikami PiS tylko jeden można uznać za opowieść o cierpieniu i utracie kontroli nad własnym życiem.

Jeśli opowieść o ekonomicznej marginalizacji nie pozwala wyjaśnić popularności PiS na czym zatem opiera się popularność tej partii? Zbadaliśmy to przeprowadzając pogłębione wywiady dotyczące polityki ze wszystkimi uczestnikami badania. Kluczowa dla mobilizacji tego elektoratu jest konstrukcja wspólnoty narodowej, którą oferuje Kaczyński.

Z jednej strony powstaje ona przez krytykę i oddzielenie elit. Dla ludzi z klasy ludowej elity zapomniały o zwykłym człowieku i nadużywały swojej władzy do bogacenia się. Dla osób z klasy średniej elity skompromitowały się przez korupcję i straciły moralny mandat do rządzenia. O ile w pierwszym przypadku krytyka elit to chęć przypomnienia o sobie („zwykłym człowieku”) to w drugim chodzi o wywyższenie się („moralne klasy średnie vs niemoralne elity”).

Drugi moment konstrukcyjny dla wspólnoty narodowej polega na ostrym wyznaczeniu granic między Polakami

i uchodźcami. Pozwala to jasno pokazać kto jest zagrożeniem dla narodu i gdzie kończą się zobowiązania moralne. W doświadczeniu badanych robotników uchodźcy to przede wszystkim ludzie, którzy obciążać będą budżet i nie będą pracować na swoje utrzymanie. Dla klasy średniej uchodźcy to z jednej strony tchórze unikający walki o swój kraj jak i niebezpieczni obcy nieprzystosowujący się do kultury kraju przyjmującego.

Konstrukcja wspólnoty nie wyczerpuje jednak powodów, dla których Kaczyński i jego partia cieszy się swoją popularnością. Drugą sprawą jest coś, co można określić mianem dramatu oferowanego przez Kaczyńskiego. Polega on na procesie przejmowania władzy z rąk dawnych elit. Tak rozumiany proces postrzegany jest jako realizacja demokratycznego mandatu. Kaczyński nie przyjmując uchodźców daje także świadectwo, że jest jedynym znaczącym polskim politykiem, który mierzy się z kryzysem doświadczanym przez Unię Europejską. Inni chcieliby powrotu do dawnego stanu rzeczy, ale Brexit, wojna na Ukrainie, czy wreszcie sprawa uchodźców zmieniła sytuację Europy i on przynajmniej stara się coś z tym zrobić wzmacniając państwo narodowe.

Urok władzy Kaczyńskiego polega na dawaniu ludziom poczucia mocy. Z jednej strony to odczucie płynące z popierania jego posunięć charakteryzujących się brakiem negocjacji. Kaczyński gdy zadecyduje nie liczy się ze zdaniem innych i wprowadza zmiany zgodne ze swą wolą. Gotów jest także podzielić się tego typu władzą jak w przypadku ustawy dającej prawo właścicielom działek do ścinania drzew na swoich działkach bez żadnych pozwoleń i uzgodnień.

Całokształt tych zjawisk rozgrywających się między Kaczyńskim a jego zwolennikami proponuję określić mianem neoautorytaryzmu. To zarówno proces łączenia różnorodnych aktorów we wspólnotę narodową zbudowaną na niechęci wobec elit i uchodźców, dramat przejmowania władzy i mierzenia się z wyzwaniem historycznymi i uwodzenie modelem władzy, którą sprawuje się bez negocjacji. Lider i publiczność wchodzi ze sobą w ten sposób w głęboką relację. W badaniu objawiło się to zarówno brakiem krytycyzmu zwolenników Kaczyńskiego wobec jakichkolwiek jego posunięć i przedkładaniem politycznego dramatu nad osobiste doświadczenie.

Rządów PiS nie można jednak uznać za powtórkę z historii i powrót autorytaryzmu. Zwolennicy PiS-u i sam Kaczyński szeroko korzystają z demokratycznego ugrupowania i nie krytykują samego parlamentaryzmu. Głosujący na PiS zakładają także, że krytyka władzy jest dopuszczalna i w sferze publicznej obowiązywać powinna wielość poglądów. Znajduje to także wyraz w ich praktykach korzystania z mediów, które charakteryzuje synkretizm i czerpanie z wielu różnych kanałów informacji.

Ten obraz rządów Kaczyńskiego wymaga przemyślenia strategii politycznej ze strony jego przeciwników. Straszanie wszechmocnym Kaczyńskim wpisuje się w jego model sprawowania władzy i wzmacnia poczucie, że kontroluje on sytuację. Także próby przelicytowania Kaczyńskiego za pomocą oferty socjalnej podejmowane przez ugrupowania pozaparlamentarne nie wydają się atrakcyjne, bo lider PiS „daje dużo” a w dodatku rzeczywistość rządzi i spełnia swoje obietnice.

Alternatywą pozostaje dziś mobilizowanie zdemobilizowanych, ludzi którzy nie chcą poprzeć obecnej opozycji, ale nie są też zwolennikami Kaczyńskiego. W Polsce to dziś znaczna grupa wyborców a jej przedstawiciele stanowili też wyraźną kategorię w Miastku. Aktywizować mogą ich tematy uchodzące za kontrowersyjne takie jak prawa kobiet, uchodźcy oraz porzucone jak problematyka Europejska. To nie zniechęcanie do PiS, ale mobilizacja wokół kwestii wymagających etycznie mogą być kluczem do pokonania Kaczyńskiego.

Jaka przyszłość demokracji?

Paul Mason
Dziennikarz, autor m.in. „Skąd ten bunt? Nowe światowe rewolucje” (2013)

W czasie, gdy autorytarny nacjonalizm szaleje w Europie, klucz do oporu leży – jak ujął to niegdyś George Orwell – „w zdolności, by zrozumieć, w jakim świecie żyjemy”. Nie daje ona wprawdzie kryształowej kuli, ale pozwala zrozumieć, jakiego rodzaju kryzysy nadchodzą i jak różne siły społeczne na nie zareagują.

Po pierwsze, musimy przyjąć do wiadomości, że neoliberalny model gospodarczy załamał się. Te same czynniki, które po połowy lat 2000-nych były paliwem jego sukcesu, dziś są z kolei przyczyną jego niestabilności i dysfunkcji.

Jednak drugi problem to dlaczego upadek neoliberalnego porządku prowadzi do tej populistycznej fali, dającej początek ksenofobii, rasizmowi, antysemityzmowi oraz wielu innym uprzedzeniom?

Odpowiedź brzmi: neoliberalizm trzymał się kupy dzięki pewnej narracji. Zgodnie z nią, jeśli bezwzględnie będziecie konkurować ze sobą, pozwalając na rozdarcie wszystkich wspólnot, tradycji i istniejących instytucji; jeśli myślicie o sobie jako o tylko podmiotach ekonomicznych – a nie trójwymiarowych istotach ludzkich wyznających jakąś religię, mających określone pochodzenie etniczne czy orientację seksualną – wówczas osiągniecie dobrobyt.

Kiedy okazało się, że strategia ta działa, spowodowała ona powstanie w biznesie i polityce czegoś, co nazywam performatywnym neoliberalizmem. Wszyscy grają, niczym w sztuce teatralnej: jak długo twój wydział zatrudnia osoby czarnoskóre lub kobiety w oczekiwanej kwocie, nikogo nie interesuje co masz w głowie. Zasadniczo, możesz nawet wierzyć, jak wielu młodych amerykańskich mężczyzn, że wyzwolone kobiety uczestniczą w wycisku mężczyzn, a „nauka o rasie” dowodzi, że osoby czarnoskóre to podludzie.

Tymczasem, nagłe załamanie się systemu ekonomicznego powoduje, że ta gra staje się bezsensowna i nagłe reakcyjne poglądy, które nigdy nie były kwestionowane w otwartych demokracjach, miejscach pracy czy organizacjach związkowych takich, jak w te lata 1970-tych, nagłe wylewają się na powierzchnię.

Erich Fromm, niemiecki psychiatra, który w czasie rzeczywistym badał przyczyny powstania faszyzmu, stwierdził, że dwa czynniki, które umożliwiły jego powstanie to (a) ogólne zmęczenie i izolacja, jakie ludzie odczuwają we współczesnym życiu, połączone z (b) porażką lewicy w dostarczaniu przekonujących odpowiedzi i (c) powstaniem niemyślnego i niekwestionującego niczego małego biurokraty, który zawsze wypełnia rozkazy i nie myśli o innych ludziach jak o istotach ludzkich.

Cóż, wszystkie trzy czynniki sprawcze powstają na naszych oczach. Masowo występujące niestabilne warunki zatrudnienia (prekariat) oraz ciągłe społeczne wstrząsy i niepewność zmuszają ludzi do odwrotu do ich osobistego i prywatnego życia, pozostawiając politykę elitom, manipulatorom i zorganizowanej korupcji. Lewica i liberalizm po prostu zacięły się na starym modelu. Tymczasem, biurokrata jest wszędzie i na komendę przechodzi od wypełniania rubryczek z niedyskryminującymi rasowo czy płciowo standardami zatrudnienia do wypełniania rubryczek w dokumentach deportacyjnych migrantów.

Musimy stworzyć radykalną nadzieję dla postępu – dla płac, dla jakości i dostępności usług publicznych, dobrej płatnej pracy oraz bezpłatnej edukacji dla naszych dzieci.

Krótko o przyszłości stosunków polsko-niemieckich

Manuel Sarrazin
Poseł do Bundestagu

Warszawa jest dla Niemiec w sposób oczywisty najważniejszym partnerem zaraz po Waszyngtonie i Paryżu w dzisiejszym niepewnym świecie. To imponujący postęp, zważywszy na wspólną historię. Punktem wyjścia było jednak ściśle porozumienie obydwu partnerów co do strategicznych kwestii, w szczególności polityki europejskiej. Dziś, z jednej strony, ważne jest utrzymanie i rozbudowa wspólnoty interesów, z drugiej – zapobieganie sytuacji, w której różnice szkodzą narodowym interesom obydwu partnerów. Oznacza to nowe zaufanie, kompromisy oraz nową gotowość do życia z tymi różnicami na zdrowym poziomie.

Artykuły zebrane w ramach niniejszej publikacji powstały na potrzeby konferencji pt. #EuropeanTownHall Meeting w Warszawie. Drugie polsko-niemieckie forum dialogu: Przyszłość demokracji, która odbyła się w Warszawie 12 lutego 2018r. i została zorganizowana przez Das Progressive Zentrum oraz Ośrodek Myśli Społecznej im. Ferdynanda Lassalle'a, przy wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz Urząd Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec w ramach projektu #DialogueOnEurope. Teksty nie reprezentują zbiorowych opinii żadnego z organizatorów oraz instytucji wspierających, a jedynie opinie poszczególnych autorów.

Das Progressive Zentrum e.V.
Werftstraße 3, 10577 Berlin, Niemcy
V.i.S.d.P.: / Executive Director: Dominic Schwickert
<http://www.progressives-zentrum.org/>
mail@progressives-zentrum.org
www.facebook.com/dasprogressivezentrum
twitter: @DPZ_Berlin

Ośrodek Myśli Społecznej im. F. Lassalle'a
Saperów 11, 53-151 Wrocław, Polska
Phone: +48 501 407 367
V.i.S.d.P.: / Executive Director: Michał Syska
www.lassalle.org.pl
biuro@lassalle.org.pl
www.facebook.com/Osrodek-Myśli-Społecznej-im-F-Lassallea
twitter: @OMSLassalle

DTP: GroupMedia
Copyright: Das Progressive Zentrum/
Ośrodek Myśli Społecznej im. Ferdynanda Lassalle'a
Warszawa/Berlin/Wrocław 2018